

Jon Helt Haarder

BYEN I INDIKATIV

Essay

Dette er en bastard af personligt og akademisk essay. Det handler først om mit eget midtvejsopbrud og ankomst til landets hovedstad et halvt liv forskudt, senere om forbindelsen mellem det og så mit arbejde med at skrive betonblokkenes litteraturhistorie. Hvis man synes det lyder selvoptaget og uakademisk, er udgangen lige her, man kan bare bladre videre. Til eventuelle andre siger jeg med Ewald på vej fra forord til hovedtekst i *Levnet og Meeninger* (1774-78), uden sammenligning i øvrigt sæfølli: ”Naar jeg nu paa nye har bedet Dem undskylde mig; om jeg i Hensigt til min egen Fornøiyelse, begynder i min Historie, hvor og hvorledes det falder mig ind, saa tænker jeg, at jeg uden videre Forberedelser kan skride til Værket”.

Drømmenes København

”Far er død, kroen er solgt, nu er jeg kommet til byen for at starte et nyt liv.” Sådan siger den ene bror til den anden ved gensynet mange år senere – i den vist nu bortglemte danske film *Russian Pizza Blues* (1992). Noget lignende er sket for mig, jeg har i en sen alder besluttet mig for at følge en ungdomsdrøm: at flytte til København. Jeg kan godt lide Ulige Numres sang til København, men det er egentlig ikke min sang for jeg er midaldrende, mindst, og det ville næppe påvirke byens døtre synderligt, hvis jeg truede med at ”jeg ikke venter mer”. Men jeg venter ikke mere.

Da jeg var færdig med gymnasiet, tog jeg til udlandet. Sommeren efter skulle jeg bare lige hjem at vende hos mine forældre inden et højskoleophold, men så skete forskelligt. Jeg flyttede nok hjemmefra, men blev i hjembyen. Nogle år senere havde jeg både kæreste og løfte om lejlighed i København, men så skete forskelligt, livet skete,

jeg mødte en anden, dannede familie, blev far og litteraturlektor og husejer, stadig i samme by. Nu er jeg brudt op, og her er jeg: *Hva så Copenhagen?* – kan jeg råbe som en aldrende parodi, kun ca. 25 år efter min ungdoms bedst-før-dato.

Her ankommer Johannes V. Jensens alter ego, unge Buris, til sine drømmes København – vi er i romanen *Danskere* fra 1896:

Men, alt som Damperen gled nærmere og nærmere til København, sank en By i Ruiner, som Buris havde bygget i sine Drømme, en hvid, straalende Paladsby, der rakte sine Tinder op i Dagens Klarhed og rummede en egen skøn Menneskerace.

Buris havde ikke vidst af denne Drømmeby en Gang, før han nu saa den flyde hen i Taage og trække bort som en Luftspejling – nu da Virkeligheden mødte ham nøgen og graa.

Man kan aldrig ankomme til sin drømmeby, det er umuligt, for når man er der, er den jo ikke længere en drøm, og det der er der, vil være noget helt andet end den by man drømte om.

Man kan i den sammenhæng notere sig at Frank Sinatras alter ego i sangen ”The from New York, New York” så udpræget synger i ønskemåde: ”I want to be a part of it” – og alt det der. Han synger om noget der skal ske, som han vil have til at ske, og kun som sådan kan det ske, som et hedt ønske om en drømmeby. At der er mange indbyggere i den by selvom (eller er det snarere *fordi*?) den ingensteds ligger, vidner både sangens og motivets popularitet om.

Den klassiske roman om håbefuldt provinsungdoms ankomst til hovedstaden er Gustave Flauberts *Følelsernes opdragelse*. Jeg læste den ved en underskøn swimmingpool i Deia, Mallorca, for nogle somre siden i en tilstand af tindrende forelskelse. Den hede sol, det gode selskab og de farvede drinks kunne ikke opvarme den isnende kulde der udgår fra romanen, også alle disse år efter dens udgivelse i 1869. Det var en god læseoplevelse, men måske et dårligt varsel for mit nye liv. Hos Flaubert handler det ikke kun om ungdommelig håbefuldhed der går til i mødet med modernitetens realiteter, men om at *både* hoved-

staden med dens forlystelser, forbrugscirkus, sociale rotteræs og jagten på sex og de ankommende ungdommer er rådne. Hvordan skal det så ikke gå en midaldrende lektor i utakt med de litterære forbilleder og patetisk forsinket?

Fodgænger

Det København jeg drømte om som ung, var det jeg læste om, fremfor alt hos Tom Kristensen, et København hvor mænd lod sig falde ud af deres borgerlighed og gik i hundene iført jakkesæt på glitrende glasklangscafeer og ærværdige steder med mørkt træ som ”Bar des Artistes”. Kristensens København var for mig helt samtidigt med det København som Lars Hug sang om på *City Slang* (1984) med Søren Ulrik Thomsens ord i sin mund. Båret af en pulserende bas drev jeg i min provins med gennem den blanke vinter fra en meget større by end min. Rugårdsvej med dens villaer og mere eller mindre forladte erhvervsbygninger blev snildt til S-togets skinner og taxaer i blændende modlys, med vinen susende i kroppen:

Som et maskingevær skydes s-toget frem langs stationernes serie
de der endnu er vågne
pejler sig frem gennem rusens net
gennem fodgængertunnelernes klingende rør
langs bygningers blinkende plader af lys:
De berusedes vej mod en søvn uden drømme

Jeg drømte ikke så hårdt at jeg ligefrem tog beslutninger og brød op og kom afsted. Jeg drømte bare sådan provinsielt, forsigtigt og til husbehov, uden definitivt at lægge hverken 1970erne eller Odense bag mig. En bekendt forærede mig en digtsamling af Michael Strunge. Jeg forstod ikke noget, jeg hørte i stedet Gnags’ ”Fodgænger” igen, gik med Peter AG såvel som Lars Hug gennem drømmebyen en gang til og læste så – efter *Hærværk* – videre i en roman af Ib Michael som jeg ti år senere lærte at skamme mig over. Men optaget af den, det var jeg.

København i indikativ

Problemet er ikke kun at man ikke kan ankomme til sin drømmeby. Problemet er også at man ikke kan slippe ud af den by man kommer fra. Det skal ikke forstås som noget nødvendigvis dårligt, bare at man ikke kan opfinde sig selv fra bunden, og da slet ikke når man er over 50 og alting. Når jeg nu kommer tilbage, og det gør jeg tit, for jeg arbejder stadig i Odense, ja så er alt så velkendt at jeg næsten ikke har været væk. Vi snakker om 40 år i byen, og man skal være ret optimistisk for at forestille sig at jeg kommer til at opholde mig andre steder i samme udstrækning.

Ligesom Johannes V. Jensen, Flaubert og så mange andre forfattere på den tid sendte også Henrik Pontoppidan sin mest berømte helt til hovedstaden (ja, og sig selv, men det er en anden historie). Her går det ham godt, Lykke-Per altså, virkelig godt. Han kan komme til alt det han vil, har damesjov, nyder fremgang med sit store projekt, oplever kærligheden, og bliver som kulmination forlovet med den rige, viljestærke, følsomme og stjerneintelligente Jakobe. Der er bare det ved det at Lykke-Per ikke rigtig kan med lykken. Da han endelig holder skatten mellem sin hænder og dermed definitivt har lagt opvæksten, den kedelige kristendom og Randers bag sig, ja så mister han interessen.

Hans bundethed af opvæksten viser sig på mange måder i romanen, men bryder markant igennem da hans mor der er flyttet til København som enke for at være nærmere børnene, dør, og han insisterer på at følge kisten på sejlturen fra hovedstaden og tilbage til Randers: ”Som en svømmende Kæmpesarkofag gled det store, sorte Skibsskrog henover den rolige Havflade i den disede, halvlyse Nat, mens Kulrøgen bølgede ned over det som et Sørgeflor.” Han står dog af i den tidlige morgen inden skibet er helt tilbage i barndommens by hvor far venter i kirkegårdens muld, men snart efter opgiver han både København, de store planer, ateismen og Jakobe til fordel for et grundtvigiansk giftermål på landet. Inden han som bekendt ender helt ude i ødemarken, alene.

Når en ung mand med Pers kræfter ikke kan rykke fri, jamen hvordan skal det så gå halvgamle mig? Jeg tror svaret er at det slet ikke handler

om drømmeby og om at komme fri af fortiden. København er en dejlig by, og jeg vil bo her, en tid eller resten af tiden, men drømmebyen er det ikke – af den enkle grund at den lå i fortiden, et sted mellem mine hede ønsker og det København der knejsede i de bøger jeg læste, og de sange jeg hørte. Det forhindrer på ingen måde at jeg tit på vejen fra Hovedbanegården over Langebro føler en særlig løftelse ved synet af vandet på begge sider, omgivet af kajernes bymæssige stræk. *Ja*, tænker jeg, fedt, her må jeg bo.

Formentlig vil jeg nu for altid blive let forlegen når folk spørger mig: Hvor er du fra? Hvad skal jeg sige? Opvokset i Aarhus, levede 40 år i Odense, slog mig ned i København som godt og vel midaldrende, hvor er man så *fra*? I det væsentligste fra Odense, er vel mest rigtigt. Der gik det som det gik. Der blev jeg den jeg er som voksen, sådan ca. Meningen med at flytte på den tunge side af 50 er jo ikke at blive en anden i en storby, realisere Sinatras stjernedrømme og make it big og alt det. Nej, hold lige hesten, Frankie, *stop spreading the news*, vi gør det her helt stille og ikke i ønskemåde. Vi gør det nøgternt og i indikativ. Vi er allerede på plads faktisk, vi listede ind med en masse bøger og øvrig uafskibelig livsbagage i en lejet kassevogn. Vi er ankommet i kærlighed, får voksne skilsmissebørn på besøg og har blikket of fodgængerfødderne rettet mod byen som den ligger der, så herligt indiskutabel og prosaisk som bus 5C på vej ned ad Amagerbrogade i regnvejr: Du er min nutids gade.

Hus og hjem uden have

En del af min omplantning har med have at gøre. Jeg har ikke længere have. Der er en sammenhæng mellem det at eje og en græsplæne med buske og stauder omkring. Som det hedder hos *Den danske ordbog* om etymologien til ordet: norrønt *hagi*, engelsk *how* oprindelig betydning 'gærde', derefter 'indgærdet areal'. Det passer jo endnu. Have har i høj grad med ejendomsret og enfamilies huse at gøre.

Sådan var det også i mit tidligere liv: Der var have til det byhus jeg beboede i så mange år, børnene voksede skam op i et hjem med have. I en periode havde vi ligefrem også en kolonihave fordi vi skulle

dele have med en overbo – som vi hadede. Jeg hadede til gengæld havearbejde. I hvert fald i mit voksne liv var have ofte lig med dårlig samvittighed. Jeg kan svare ærligt når folk, ikke så sjældent faktisk, spørger om jeg da ikke savner at have have: Nej, selvom det kan være irriterende i de lyse uger landet nogle gange gennemlever, ikke at eje en indhegning med græs, blomster og grøntsager, så savner jeg det ikke rigtig. Til gengæld elsker jeg både stranden i nærheden, kirkegården på vejen ned til den og Amager fælled.

På vej til fælleden kommer man forbi Urbanplanen hvis blokke måske kan være med til at forklare mit manglende savn. I de første ti år af mit liv boede jeg i forskellige betonblokke i Århus' sydlige udkant. Sådan et sted har man ikke have, men der er jo masser af grøn plads mellem husene, og det er i høj grad livet mellem blokkene jeg husker. Min familie flyttede ind mens området blev bygget. Vi boede i en af de første blokke og kunne se enorme kraner bygge flere. Sværme af børn rodede på byggepladserne når arbejderne tog hjem, brød ind i deres arbejdsskure, padlede på planker i vidtstrakte muddersøer. Senere kom der legepladser og store græsplæner hvor vi legede og førte krig mod især dem fra blok 16.

Hvis Gaston Bachelard har ret i at vores psyke grundlæggende er struktureret af vores barndomshjem og dens rum, ja så er netop mine erindringer og forestillingsevne *huset* ligesom alle andres. Den imaginære bygning der huser mit sind, er imidlertid ikke et hus med have, men lejligheder i blokke med store åbne arealer imellem. Det må gælde, forestiller jeg, selvom mine forældre – i lighed med den øvrige middelklasse og de dele af arbejderklassen der havde råd – deltog i den folkevandring der skabte de store parcelhuskvarterer, og omskabte mange almene boligområder til det vi senere så smagfuldt kalder ghettoer. Jeg har haft have i meget lange stræk af mit liv, men i bunden af mit sind, kunne man tænke med Bachelard, må ligge en plantegning over en lejlighed i en blok i et område der ligner Urbanplanen.

Hvis altså det ikke netop havde været sådan at mine forældre flyttede hvert andet-tredje år indtil jeg var tolv. Det kan hverken være nomadens gentagne ruter, flygtningens flugtlinjer eller den fastboen-

des plantegning der udgør min grundstruktur, men noget helt fjerde: Stadige opbrud inden for relativt ens stationer, nærmere bestemt ret forudsigelige bevægelser inden for en klassemæssig geografi der var i langsom forandring mens jeg selv voksede op. Jeg boede i blokken da middelklassen i stor stil stadig gjorde det, rykkede med da parcelhusene opslugte de egalitære idealer med steder som Urbanplanen, flyttede som ung til centrum og røg som voksen ind i den med at istandsætte gamle byhuse (mens man har små børn og en karriere at passe, altså hvad havde min generation gang i der?) Nu residerer jeg i en lejlighed på et Amager i fortløbende gentrificering, altanerne er nær mens jeg skriver dette. Hvis der er bund i en sjæl, og den afspejler de rum og steder man voksede op på, aftegner min et historisk foranderligt kort over middelklassen spatiale udstrækning i det senmoderne Danmark.

Der er masser af grønt på det kort, også noget der kan kaldes haver, beplantede arealer mellem husene – og jeg elsker endnu parker, også den slags hvor vi under skyggefulde træer graver døde mennesker ned – men en stor del af arealet dækkes af boliger uden ”indgærdet areal” tilhørende én familie med græs, stauder, rabarber og vinca der breder sig sammen med skvalderkål, mælkebøtter, kvikgræs og fornemmelsen af at skylde.

Men trods barndommens flytninger kunne noget tyde på at hjem for mig i udgangspunktet er et hus uden have, og at det store midt-vejsopbrud og den forsinkede realisering af en ungdomslængsel efter drømmenes København også rummer et element af hjemkomst. Det var da også her jeg fandt ud af hvad jeg efter skulle forske i, efter det lange arbejde med bogen *Performativ biografisme* (2014): Jeg skulle da skrive om steder som Urbanplanen og dermed det kort over forskydningerne i classesamfundets geografi jeg skitserede ovenfor. Jeg fik penge til projektet ”Reassembling the Ghetto” og er ved at være færdig med en monografi om betonblokkenes litteraturhistorie.

Betonforstaden i indikativ

Der er to grundlæggende argumenter i mit projekt. Det første er at betonforstaden aka ghettoen overhovedet er værd at beskæftige sig

med, ja den er efter min bedste vurdering alt andet end et perifert by-fænomen: Den ligger i centrum af historien om os og rummer vores drømme og mareridt om velfærdsstaten Danmark. Og så vil nogen måske spørge: Fint nok, men hvorfor skal den historie fortælles af en litterat? Hvorfor ikke spørge nogle rigtige videnskabsfolk som arkitekturforskere, velfærdshistorikere, sociologer og politologer? Her kommer så det andet argument, for selvfølgelig skal historien – også – fortælles af en litterat: Betonforstaden ikke bare har en litteraturhistorie, den *er* en litteraturhistorie. Vi har nemlig et righoldigt korpus af litterære tekster om opførslen af og i livet i blokkene, og der er det forhold at betonforstaden i sig selv er en utopi, som bekendt en litterær genre, en fortælling om fremtiden forfattet af generationer af arkitekter, planlæggere, politikere og mange flere. Det kan man læse om i den amerikanske byhistoriker Rosemary Wakemans *Practicing Utopia. An Intellectual History of the New Town Movement* (2016). Siden blev utopien realiseret og udsat for vejr, vind og konjunkturernes skift. Senest har de store omdannelsesplaner så genoptaget den oprindelige utopi: Håbet om at kunne planlægge og bygge sig frem mod bedre liv. Pointen i dette argument er dermed at betonforstaden i udgangspunktet ligner mine egne og alle de gamle romanheltes ungdomsdrømme om København: Den er en konjunktivisk vision om et fremtidigt liv der så senere skal afprøves i virkelighedens indikativ.

Så vidt jeg kan dømme ud fra dansk litteratur og en ganske righoldig inddragelse af anden kulturhistorie, falder betonblokkenes litteraturhistorie i fire faser, og i det følgende vil jeg skitsere de tre første kort – kort, fordi jeg andetsteds har beskrevet dem – og bruge lidt mere plads på argumenterne for at operere med en fjerde fase. ”Denne fortælling er vokset frem, mens den er blevet fortalt” begynder forordet i mit lasede eksemplar af *Ringenes Herre*. Noget lignende gælder mit eget arbejde over de senere år: Faserne har fået nye navne, og der altså kommet en ny til. Det er en hovedpointe at betonblokkene hele vejen har fungeret som symbolske beholdere for mere almene forhold og stemninger, og at betonforstaden dermed altid rummer en spænding mellem det der konkret foregår i dem, og det de bliver brugt til at symbolisere.

Selv gjorde jeg jo den første fase med: Den gang betonforstaden var forbundet med den almindelige gode-tider-bliver-bedre stemning der holdt sig et stykke op i tresserne, og hvor der intet usædvanligt var i at middelklasseforældre som mine boede et sted som Rosenhøj i Aarhus' sydlige udkant. Betonforstaden var tænkt som indbegrebet af det gode liv i det socialt retfærdige velfærdssamfund, og alt hvad et højt udviklet samfund kunne applicere af kunnen og viden, gik ind i at realisere tanken. Hvordan skal man nu begrebsliggøre dette krydsfelt mellem tressertidsånd, den fuldt udrullede velfærdsstat, en funktionalisme der er blevet dens officielle ideologi, og fine nye betonbygninger med alt inden for hårde hvidevarer og håbefulde børnefamilier af både arbejder- og middelklasse?

”Billedet af en hvid, optimistisk arkitektur lovede en fremtid, hvor det sunde og frigjorte menneske kunne leve et liv uhæmmet af traditionens bånd”, skriver arkitekturforskeren Nils-Ole Lund i antologien *Modernismens genkomst* (2001) om den drøm som i mellemkrigstiden besjælede de danske funktionalistiske arkitekter. De blev igen stamfædre til dem der tegnede og realiserede drømmen i form af store betonforstæder i efterkrigstiden. Deres blokke var ikke nødvendigvis svøbt i hvidt, Rosenhøj stod den gang i rå og grå beton fx, men jeg vil mene at de som topos beholdt det løfte Nils-Ole Lund her peger på. På den baggrund vil jeg skelne de forskellige fasers symbolik, stemning og sociale forhold ved hjælp af farverne på betonen. Historien er da allerede begyndt ovenfor med *Den hvide betonforstad 1945-1970*.

Den fortsætter med *Den grå betonforstad 1970-1990*. Måske kan man her sammenligne med Buris i Johannes V. Jensens *Danskere*. Som hans drømmeby sank sammen ved ankomsten til det virkelige København, slog den hvide betons håbefulde fremtidsvendthed om i sin modsætning ved mødet med de samfundsmæssige realiteter i et Danmark med tømmermænd efter tressernes optur. Blokkene blev en del steder opbevaringssted for samfundets dårligst stillede, men også projektiionsflade for et alment ubehag ved tiderne, udviklingen, samfundet der kom til udtryk i et nyt affektivt indhold på blokkenes

symbolske beholdere: Tristesse, udvejsløshed og en sejlvet ikonografi koncentreret om farven grå.

Allerede hos Johannes V. Jensen optrådte grå som markør for den moderne storbyvirkeligheds regnvåde tyngde. I slutningen af den ovenfor citerede passage fra *Danskere* stod den tilrejsende provinsbo modfalden efter at have set drømmebyen ”trække bort som en Luftspejling - nu da Virkeligheden mødte ham nøgen og graa.” Mere specifikt blev betonforstaden monument over det forhold at velfærds-samfundet ikke fik bugt med klasseforskellene. Middelklassen og den bedrestillede arbejderklasse fik råd til et hus – og købte det i stor udstrækning. Kommunerne brugte på den baggrund de tomme lejligheder til mennesker der ikke kunne finde sig en bolig. Den slags fører til at ”socialt udgrænsede befolkningsgrupper koncentrerer rumligt”, som arkitekten Maria Bruun Yde skriver i bogen *SOUP – et midlertidigt kunst- og arkitekturprojekt i Urbanplanen* (2009). I stedet for at huse en udligning af klasseforskellene i den moderne velfærdsstat, blev betonforstaden både i konkret og overført forstand del af en social sorteringsmekanisme:

De, der kunne, flyttede væk og ind i parcelhuskvartererne, hvor stigende huspriser og voksende lønninger hjalp befolkningsgruppen med at opbygge en formue, som de tog med sig videre til nye huse, og dermed var grundlaget for et kvartersbaseret, klasseopdelt samfund skabt: Parcelhuskvarteret med folk, der ejede deres huse, og blokkvarteret med folk, der ikke gjorde.

Den unge ålborgenser Pablo Llambias bevidnede, som man kan se her, udviklingen fra sine forældres *Parcelhus* – som hans roman hedder – jeg var selv en del af denne exodus: Min forældre forlod lejelejligheden til fordel for et hus med fladt tag og have. Under hyl og protester fra min bror og mig. Jeg kunne i lang derefter fra mit nye nabolag i Aabyhøj klynke ”Rosenhøj” og tænke med vemod på alle vennerne der. Faktisk er jeg som helvoksen begyndt at spekulere på om mine forældres flytninger hvert andet-tredje år frem til de satte sig tungt og

permanent tilrette i et parcelhus i den sydlige udkant af Odense i 1975, har haft betydning for den måde jeg får venner og mister dem igen. I hvert fald har skilsmisse og opbruddet fra Odense som jeg indledte denne beretning med, til min store overraskelse haft brudte venskaber i sit kølvand. Næsten som dengang jeg var barn: En geografi med dens relationer er forsvundet under horisonten.

Man kunne sige at den sorteringsmekanisme som både Llambias og jeg voksede op i, var noget nyt, men det er snarere sådan at den unge betonforstad dermed faldt på plads i et etablereret mønster. Allerede omkring år 1900 var en opdeling af de nye suburbane byområder klar som vi genkender, skriver Martin Zerlang i *Modernismens genkomst*: ”villabyerne for de velhavende og rabarberkvartererne for ’rakket’”. Det er værd at bide godt mærke i at denne udvikling i betonforstæderne fandt sted over hele verden, trods meget forskellige nationale kontekster. Betænk på dette sted, kære læser, at den etniske segregering som vi i dag forbinder med de områder vi nu kalder ”parallelsamfund”, først kommer til i løbet af historien.

Som ung litteraturstuderende var jeg i de tidlige 1990’erne en tid lang vikar og havde nogle faste timer om onsdagen i en SFO på den siden omdøbte Abildgårdsskolen i Odense. Efter Videnskabsteori cyklede jeg derfor fra det daværende Odense universitet til Vollsmose. Arkitekturen, ja vel selve byrummet med dets blokke, parkarealer og et center, var mig velkendt, men den etniske sammensætning en anden end der hvor jeg voksede op. Den sociale sammensætning har også været en anden end dengang far var dreng, men det var vist mindre synligt for det unge menneske anno ca. 1990. I hvert fald kan jeg se fra i dag at min korte karriere som skolefritidsordningsvikar foregik i indledningen til *Den brogede betonforstad 1990-2020*.

Jeg kalder den broget fordi betonforstaden både var blevet etnisk mangefarvet, og fordi det hele nu så mere broget ud – både som følge af reelle problemer og som følge af de politiske diskurser hvori problemerne blev debatteret. Denne diskursive rammesætning blev i 2016 kortlagt af Mikaela v. Freiesleben i afhandlingen *Et Danmark af parallelsamfund*, og der er for mig at se ingen tvivl om at særligt

brugen af ghettobegrebet i sig selv har været en medvirkende faktor i ghettoiseringen af betonforstaden, og måske specifikt en alt for entydig etnificering af problemer der i høj grad også var og er sociale, ikke mindst fordi den større sammenhæng hvori begrebsbrugen fandt sted, var præget af fjendtlighed over for flygtninge og indvandrere i det hele taget. Omvendt skal man være mere socialkonstruktivistisk i hovedet end man har lov at være, for at gøre det hele til et spørgsmål om sprogbrug som tegn på strukturel racisme. Der var og er meget alvorlige sociale problemer i nogle danske almene boligområder, uanset hvad man kalder dem. Det kan man blandt andet læse om i den litteratur der så småt begyndte at komme ud af den brogede betonforstad i nullernes løb. Camilla Christensens roman *Jorden under Høje Gladsaxe* (2002) var en forløber, det samme gjaldt rapperen Marwans album *P.E.R.K.E.R* (2007) – hvor ikke mindst ”Min blok” gjorde det helt klart at den mellemøstligt prægede danske betonforstad med den afroamerikanske raps mellemkomst var blevet en æstetisk topos med en særlig stil, stemning og maskulinitet. Med Yahya Hassan og Morten Papes bøger fra midt i 2010’erne stod det klart at ghettoen svarede igen litterært. Ikke bare havde vi endelig fået brune forfattere på det danske parnas, der var også lyserøde med der kunne medbevidne at det hele ikke handlede om etnicitet: Den brogede betonghetto er et særtilfælde af den øgede kulturelle, sociale, etniske og geografiske segregering der generelt præger det senmoderne Danmark. Det er samfundsprocesser der tegnes op i bogen *Rige børn leger bedst* (2021), som Inger Støjberg stiftede populistisk parti på, og som Glenn Beck på en noget andet måde også har fat i (i skrivende stund er de begge med i et afsnit af DR’s *Ditte Hansen har en plan* der handler om netop opdelingen af Danmark).

Sort og/eller hvid?

Af både logistiske og æstetiske grunde bevæger jeg mig ofte til fods eller på cykel gennem den nordlige del af Urbanplanen, Hørgården. Det er både den korteste og mest afvekslende vej til Vesterbro, og den fører videre over Amager Fælled hvad jeg også sætter pris på. I

begyndelsen var jeg lidt utryk når jeg kom ind mellem blokkene. Som vel så mange andre havde jeg forestillinger om et farligt ghettoland hvor en hvid midaldrende+ personage af middelklassen kunne risikere lidt af hvert. Nu har jeg imidlertid taget turen gennem det nydelige og gennemrenoverede kvarter så mange gange at jeg kun mærker denne rygmarvsreaktion ganske svagt. Jeg noterer mig at Smut-Inn Pub nok ikke er for mig, og at den etniske sammensætning af folk på flisegangene er en anden end på Amagerbrogade, men jeg har meget lidt konkret at hænge skrækfornemmelser op på. Hørgården er da heller ikke på de berygtede lister længere.

Kontrasten til den måde området fremtræder i Haidar Ansaris *Institutionaliseret* (2022), er med andre ord maksimal. Der er imidlertid næppe grund til at opfatte hans kuldslæde digte fra en gennemført voldelig barn- og ungdomsscenografi som fiktive, desværre. Forklaringen er snarere at et boligområde udmærket kan rumme problemer der ikke nødvendigvis forsvinder selvom et af tidens mange omdannelsesprojekter har gjort det mere attraktivt. Jeg tror vi står med en ny fase i betonblokkenes litteraturhistorie, en fase hvor disse nye planer reartikulerer nogle af de gamle planers hyperbolske ambitioner om at kunne planlægge og bygge sig ud af samfundsmæssige udfordringer, men i en helt anden samfundsmæssig kontekst.

Der er også andre tegn på at det kunne være rimeligt at operere med et nyt periodebegreb knyttet til en ny opfattelse af den gode gamle beton, og jeg foreslår at bruge det runde årstal 2020 som skel mellem den brogede betonforstad og den næste, *den omdannede betonforstad*. Yahya Hassan døde i 2020, og året efter forsvandt ordet ghetto ud af det officielle ordforråd. Det er værd i den forbindelse at nævne Socialdemokratiets overtagelse af den udlændingepolitik der i den brogede betons tid havde udgjort et afgørende skel mellem højre og venstre. Frederiksen kom som bekendt til i juni 2019.

Hvilken symbolsk farve skal vi tilkende betonen i den omdannede betonforstad? For så vidt at de store omdannelsesplaner i nogen grad reaktiverer forestillingen om at kunne planlægge, bygge og designe sig ud af klassesamfundets problemer, er det rimeligt at genintro-

ducere hvid og forbundet hermed en eller anden grad af forhåbning om at de ekstremt kostbare planer kommer til at gøre positiv forskel. Rosemary Wakeman udpeger i *Practicing Utopia* ideen om at kunne ordne samfundsmæssige problemer gennem planlægning og byggeri som central for *The New Town movement*, men kalder imidlertid også dette aspekt af betonforstaden som vision for Don Quixote-agtigt:

Perhaps the most quixotic aspect of this vision was that physical design could affect human action and standards of conduct. With the correct urban design and configuration, it was believed, neighborhoods, towns, and regions, and ultimately the nation, would transmute into a modern way of life. In alliance with the modernization regime, the planning and new towns became a laboratory for this social engineering.

Det passer meget godt med rapperen Chatles ”Sort på sort” fra – netop – 2020. Her udpeges omdannelsesplanerne direkte, men rapperen og hans kriminelle homies nægter at bøje sig for det fornyede udbrud af hvid beton. Omkvædet lyder:

Blokken den er dækket til som sort på sort
 Panser de vil altid prøv’ at komme og sende os bort
 Livet for en gangster den er altid kort
 De kan ændre på vores blok, men aldrig hvem vi er, min bror

Ikke bare er blokken sort, men de ambitiøse ændringer i området – der uden for rappen foregår under titlen *Fremtidens Vollsmose* – kommer i teksten tydeligvis ikke til at ændre på det gangsterbroderskab hvori jeget har sit liv og sin identitet. Odenses borgmester Peter Rahbæk Juel skrev i en opdatering på Facebook 23. november 2023 at man i videoen kunne se virkelige bandemedlemmer, noget der efter hans mening gjorde tekstens slet skjulte trusler om drab på dem der sladrer, temmelig ildevarslende: ”den her gøb i min hånd er til dem der snakker.” Han var forståeligt nok heller ikke glad for henvisningen til

Bøgetorvet hvor Abdinur Mohamed Ismael, en tilfældig forbipasserende, var blevet dræbt i forbindelse med et bandeopgør.

Det ser ud som om der er en tiltagende polarisering mellem to tendenser. På ene side er der omdannelsesplanernes genoptagne tro på den hvide beton, på den anden side tegn på at disse forestillinger er quixotiske og blokken dermed ”dækket til som sort på sort” – antagelig fordi de problemer der bor på blokken, nu som før stammer fra forhold der ikke kun har med boliger og boligpolitik at gøre, og fordi blokkene nu som før er symbolsk overdeterminerede.

Polariseringen er også synlig i betonblokkenes litteraturhistorie. For det første udfordres den hårde gaderaps dominans af blødere former for hiphop-maskulinitet, fx hos Artigeardit. For det andet rummer romaner som *Betonhjerter* af Sara Rahmeh (2023) og *Nøjsomheden* af Stine Askov (2022) mere positive fortællinger om blokken, fortællinger vi ikke har hørt mange af i den grå og den brogede betons tid, og som i tone og indhold adskiller sig radikalt fra fx *Institutionaliseret*. Ikke at problemerne er væk, men de er ikke hele tegningen. Den senmoderne betonforstad virker hos Askov og Rahmeh både beboelig og forståelig. Hos Askov er det væsentlige i udgrænsningen af *Nøjsomheden*, det virkelige boligkvarter hvor den fiktive handling finder sted, ikke etnicitet men klasse. Boligområdets problemer falder dermed ikke ud i etnisk ulæselighed, men lader sig forstå inden for en ulighedsproblematik vi er vant til at diskutere politisk. Den fiktive betonforstad i *Betonhjerter* er med fortællerens betoning af en fælles islamisk kultur der kommer til udtryk i madvaner, bryllupsseancer og en særlig sladderkultur, tættere på en slags etnisk ”parallelsamfund” (om end primært i positiv forstand). Hvis ikke det var fordi området i netop sin tætte interne organisering minder om noget mainstreamdanskeren kender så godt, nemlig den danske provinsby. Korsbæk simpelthen: ”*Matador* og Blokken har overraskende mange ting tilfælles”, konstaterer fortælleren. Romanerne ligger for så vidt på linje med visionen i omdannelsesplanerne: At genforene betonforstaden med resten af byen og samfundet.

Duncan Wieses *Kirsebærplukkerne* (2023) handler om digterens midlertidige ophold i en betonforstad mens han og kæresten venter

på og får deres første barn. De forsøger at få enderne til at mødes på de prekære økonomiske vilkår der gælder for digtere, forfattere og det der ligner. Digtet "Forandringer" kunne henvise til digterjegets egen udvikling som far, men henviser faktisk til omdannelserne af boligområdet. Først rives centeret ned, så ændrer helhedsplanen – der altså direkte benævnes – de grønne områder der er en så karakteristisk del af mange betonforstæder: "nu er buskene/ væk en helhedsplan/ de fælder træerne/ sætter kameraer op". Det sidste må jo være tænkt som en tryghedsskabende installation, måske i forhold til den stofhandler der også nævnes, men optræder i sammenhængen sammen med den ændring af den sociale sammensætning der er så vigtig for omdannelsesplanerne: De "bygger dyrere toplansboliger" (97). Ændringerne synes også at have baggrund i det krav om reduktion af antallet af familieboliger der er en del af den gældende parallelsamfunds aftale: "Da husene er færdige/ begynder børnefamilierne/ at flytte ud". Ikke digterens lille familie, ikke endnu, de tilbydes en ny lejlighed, måske fordi de tilhører en middelklasse som man gerne ser blive boende. Digtet ender med fem kondenserede linjer der nok kan udlægges i både et mikro- og et makroperspektiv, de handler om forandringer både for netop disse mennesker i dette boligområde og i det samfund der gennemfører omdannelsesplanerne:

noget føles
 anderledes
 blokken

opgange
 alting

Udgang

Ligesom det er vigtigt at bo i virkelige byer og ikke i sin ungdoms forestillinger om dem, tror jeg vi skal skrive omdannelsesplanerne i indikativ og ikke i parallelsamfunds aftalens etnificerende konjunktiv. Det må efter min bedste overbevisning indebære at man tænker

ressourcespørgsmål ind i de øvrige problemstillinger. Hvad ligner det fx at rive 1000 boliger ned i Vollsmose for at bygge nogle nye mens vi alle sammen river os i håret over klimaet? Altså, det er da et sted hvor det faktisk er ret gratis at være økologisk: Genbrug husene. Hvorfor lytter vi ikke mere til folk som danske Anne Mette Exner og hollandske Xander Vermeulen Windsant? Det er arkitekter der tænker: Hm, der står da lige nogle ordentligt solide bygninger af beton, hvad kan vi lave med dem? Exner har med held rykket sin tegnestue ind i en nedrivningstruet bygning i Gellerup, Windsants firma XVW-Architectuur har reddet en kondemneret gigantblok i en betonforstad uden for Amsterdam. Bijlmermeer var, hold nu fast, 10 gange større end Vollsmose. Nu summer blokken Kleiburg med 500 lejligheder af liv og står i et dynamisk område der blandt meget andet har sin egen multietnolekt kaldet ”Smib”.

Så vidt en smule litterat som mig kan vurdere, er det gået godt fordi arkitekterne ikke vil lave beboerne og blokkene (alt for meget) om i lyset af en kimærisk forestilling om en anden by der så viser sig at være uopnåelig. De har ikke pakket de modernistiske stamfædres visioner ind i postmoderne farvelade, ej heller forsøgt at overtrumfe disse visioners quixotiske hybris – det er vel på mange måder noget i den stil der driver de danske omdannelsesplaner, fordi de top-down skal leve op til krav fra parallelsamfunds aftalen. Folk som Exner og Windsant ser mere på hvad de quixotiske modernister faktisk fik bygget: Overraskende gode huse som man kan lave noget spændende med, i indikativ.

Værk og foto: HuskMitNavn